

JAN TĘGOWSKI
(Uniwersytet w Białymstoku)

KILKA SŁÓW O RODOWODZIE
KNIAZIÓW JAMONTOWICZÓW PODBERESKICH
W ŚWIETLE NOWYCH ŹRÓDEŁ

Słowa kluczowe: Wielkie Księstwo Litewskie, genealogia, kniaziowie Jamontowicze Podberescy, Michał i Jacko Sieńkowicze, XVI w., książęta litewscy

Zanim przejdziemy do omówienia testamentu księżnej Zofii, chciałbym na wstępie poświęcić kilka słów stanowi wiedzy na temat genealogii kniaziów Jamontowiczów, o której stosunkowo najwięcej do tej pory wiemy z monumentalnej pracy Józefa Wolffa o kniaziach litewsko-ruskich¹. Jednak nie wszystko udało się temu znakomitemu badaczowi genealogii książąt mieszkających w Wielkim Księstwie Litewskim wyjaśnić do końca. Informacja zawarta w testamencie, który jest niżej publikowany, uzupełnia i prostuje jedno z końcowych ogniw rodowodu Jamontowiczów.

* * *

O pochodzeniu książąt Jamontowiczów Podbereskich wypowiedziano dość różne zdania. Adam Boniecki w swojej pracy o rodach w Wielkim Księstwie Litewskim przydał im pochodzenie od kniaziów Druckich². Natomiast nieco później J. Wolff w swej pracy o kniaziach litewsko-ruskich od końca XIV w., biorąc pod uwagę typowe dla Litwinów imiennictwo najwcześniejszych przedstawicieli tego rodu, uznał ich za potomków dawnych kniaziów litewskich. Ich najwcześniejszy rodowód, podobnie jak innych rodów kniaziowskich, takich jak Giedrojciowie, Holszańscy czy Świrscy, jest trudny do odtworzenia³. Odosobnione jest zdanie wydawców tomu pierwszego opracowania *Urzędnicy Wielkiego Księstwa Litewskiego* zawarte w sugestii, że książę Siemion Jamontowicz, pełniący funkcję namiestnika

¹ Józef WOLFF, *Kniazowie litewsko-ruscy od końca XIV wieku*, Warszawa 1895, s. 151–153.

² Adam BONIECKI, *Poczet rodów w Wielkim Księstwie Litewskim XV i XVI wieku*, Warszawa 1883, s. 250.

³ J. WOLFF, op.cit., s. 151. Zdanie to podziela białoruski historyk Vasil Varonin (zob. Василь ВАРОНІН, *Друцкія князі XIV стагоддзя*, Беларускі Гістарычны Агляд, т. 9: 2002, сшыткі 1–2 (16–17), s. 27–28).

krewnego, był kniazem Druckim⁴. Piszący pół wieku wcześniej od A. Bonieckiego i J. Wolffa historyk litewski Teodor Narbutt wyprowadzał Jamontowiczów od legendarnego Hurdy Ginwiłowicza. Pogląd ten o pochodzeniu interesującej nas gałęzi kniaziowskiej zaakceptował i odświeżył badacz ukraiński Leontij Wojtowicz⁵. To samo o swoim pochodzeniu mówiły legendy kniaziów Giedrojciów w XVI w. Jak wiemy, źródła, na których budował swoje rewelacje o dziejach Litwy T. Narbutt, powstały na zapotrzebowanie elit Wielkiego Księstwa Litewskiego w XVI w.⁶, a prawdziwość ich przekazu jest tak samo zgodna z prawdą jak przekaz Wincentego Kadłubka o Grakchu, założycielu Krakowa, czy o Pompiliuszu. Mamy też w latopisach litewsko-ruskich zamiennie nazywanego księcia litewskiego imieniem Skirmont-Jamont (rzekomo współczesnego Szwarnowi), który podobno pokonał księcia łuckiego Mściśława w walce o grody w Brześciu, Mielniku, Gródku i Nowogródku⁷. Na podstawie tak niepewnych i mało konkretnych przesłanek źródłowych nie jesteśmy w stanie wejść w genealogię interesującego nas rodu książęcego głębiej niż w połowę XIV w.

Najwcześniejszym historycznym przedstawicielem tego rodu jest żyjący w drugiej połowie XIV w. książę Jamunt (Jamont) Tułuntowicz, ściśle współpracujący z Witoldem zarówno w czasie jego walk o władzę w Wielkim Księstwie Litewskim, jak i po jej osiągnięciu. Po raz pierwszy spotykamy go u boku Witolda w Prusach w 1390 r., czego dowiadujemy się ze źródeł pruskich⁸. Był na tyle sprawdzonym człowiekiem Witolda, że ten po przejęciu w bezpośrednie władanie księstwa smoleńskiego 28 IX 1395 r. uczynił kniazia Jamonta swoim namiestnikiem w tym księstwie wspólnie z Wasylem Borejkwiczem⁹. Na dokumencie traktatowym Witolda z zakonem krzyżackim wystawionym 12 X 1398 r. wśród świadków wymieniony jest bez tytułu książęcego „Jamund von Cletzke”, a nieco dalej „Wassil Boreiken son”¹⁰. Moskiewski zwód latopisarski z końca XV w. wspomina pod datą roczną

⁴ *Urzednicy Wielkiego Księstwa Litewskiego. Spisy*, t. 1: *Województwo wileńskie XIV–XVIII wiek*, red. Andrzej RACHUBA, Warszawa 2004, nr 36, s. 60.

⁵ Teodor NARBUTT, *Dzieje starożytne narodu litewskiego*, t. 7, Wilno 1840, s. 115; Леонтий ВОЙТОВИЧ, *Князівські династії Східної Європи (кінець IX – початок XVI ст.). Склад, суспільна і політична роль*. Історико-генеалогічне дослідження, Львів 2000, s. 288.

⁶ Zob. Jan JURKIEWICZ, *Od Palemona do Giedymina. Wczesnonowożytnie wyobrażenia o początkach Litwy*, cz. 1: *W kręgu latopisów litewskich*, Poznań 2012, passim.

⁷ *Полное собрание русских летописей* (dalej cyt. ПСРЛ), t. 35: *Летописи белорусско-литовские*, Москва 1980, s. 130, 147–148, 175–176, 195–196, 216–217.

⁸ *Scriptores rerum Prussicarum*, Bd. 3, hrsg. v. Theodor HIRSCH, Max TÖPPEN, Ernst STREHLKE, Leipzig 1866, s. 168.

⁹ ПСРЛ, t. 20: *Львовская летопись*, издатель А. Кошелев, Москва 2005, s. 217; t. 25: *Московский летописный свод конца XV века*, Москва 2004, s. 225; t. 35, s. 30, 51, 65, 72. O rok różnie datuje ten fakt *Владимирский летописец*, zob. ПСРЛ, t. 30: *Владимирский летописец. Новгородская вторая (Архивская) летопись*, Москва 1965, s. 129, co może wynikać z przyjęcia innego stylu określania początku roku.

¹⁰ *Die Staatsverträge des Deutschen Ordens in Preussen im 15. Jahrhundert*, Bd. 1, hrsg. v. Erich WEISE, Marburg 1970 (wyd. 2), s. 12.

1398: „Того же лета Ямантъ приездилъ от Витовта на Москву посольством”¹¹. W wyniku tego poselstwa kniazia Jamunta doszło do spotkania Witolda z córką, wielką księżną moskiewską Zofią Wasylową w Smoleńsku. Wiemy, że do spotkania tego doszło zimą, zatem zarówno poselstwo, jak i jego efekt musiały mieć miejsce od listopada 1398 do końca lutego 1399 r. Według ustaleń Jerzego Purca pobyt Witolda w Smoleńsku był możliwy po 2 II 1399 r.¹² Już następnego roku nastąpiła krwawa bitwa z Tatarami Tamerlana, w której m.in. zginął też kniaz J. Tułuntowicz. Obok kniazia Jamunta latopisy wymieniły kniazia Michała Podbereskiego i jego brata Aleksandra¹³. Dwaj ostatni nie mają wiele wspólnego z Jamontowiczami i najpewniej przynależeli do jednej z licznych rodzin kniaziowskich połoczczyzny, a majątność Podberezie trafiła zapewne do potomków Jamonta w późniejszym czasie przez małżeństwo lub darowiznę wielkiego księcia. Maciej Strykowski, opisując krwawe żniwo bitwy nad Worską, nazywa interesującego nas kniazia bądź jego syna: „Jamuntowicz Iwan Jurijewicz”¹⁴. Inną listę ofiar wspomnianej bitwy znajdujemy choćby w *Czwartym latopisie nowogrodzkim*, gdzie czytamy: „князь Ямонтъ Толоунтовичъ, Иванъ Юрьевичъ Бельскый князь”¹⁵. Widać z porównania tych tekstów, że w dziele M. Strykowskiego nastąpiła kontaminacja imion dwóch osób: litewskiego Jamont i chrześcijańskiego imienia wraz z patronimikiem Iwan Jurijewicz, zapewne wskutek nieuwagi polskiego historyka. Niemożliwe jest zatem przy tym stanie zasobu informacji ustalenie imienia chrzestnego kniazia J. Tułuntowicza.

Na jednym z aktów tzw. unii wileńsko-radomskiej wystawionym w Wilnie 18 I 1401 r. wystąpił niejaki „Semeon Jamunti” bez tytułu kniaziowskiego¹⁶. Z pewnością ten sam Siemion Jamontowicz na dokumencie traktatu toruńskiego z 1 II 1411 r. pojawił się z tytułaturą książęcą¹⁷. Nie ulega najmniejszej wątpliwości, że był on synem J. Tułuntowicza, który zginął nad rzeką Worską w 1399 r. Wystąpienie w ważnym akcie unii Litwy z Polską w 1401 r. wskazuje po pierwsze, na dorosłość kniazia Siemiona w chwili wystawiania owego dokumentu, a więc jego narodziny mogły przypaść nie później niż w 1380 r. Po drugie, imię, którym jest nazwany ten kniaz, wskazuje na jego wcześniejsze zetknięcie się z religią obrządku wschodniego. Po roku 1411 S. Jamontowicz znika ze źródeł, pytanie: czy na zawsze.

¹¹ ПСРЛ, т. 25, s. 228.

¹² Jerzy PURC, *Itinerarium Witolda wielkiego księcia Litwy (17 lutego 1370 roku – 27 października 1430 roku)*, Zeszyty Naukowe Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza. Historia, z. 11: 1971, s. 84.

¹³ ПСРЛ, т. 20, s. 219; т. 25, s. 229.

¹⁴ Maciej STRYKOWSKI, *O początkach, wywodach, dzielnościach, sprawach rycerskich i domowych sławnego narodu litewskiego, żmojdzkiego i ruskiego, przedtym nigdy od żadnego ani kuszone, ani opisane, z natchnienia Bożego a uprzejmie pilnego doświadczenia*, oprac. Julia RADZISZEWSKA, Warszawa 1978, s. 336.

¹⁵ ПСРЛ, т. 4, ч. 1: *Новгородская четвертая летопись*, Москва, 2000, s. 386.

¹⁶ *Akta unii Polski z Litwą 1385–1791*, wyd. Stanisław KUTRZEBA, Władysław SEMKOWICZ, Kraków 1932, nr 39, s. 37.

¹⁷ *Die Staatsverträge*, Bd. 1, s. 89: zapowiedź przywieszenia pieczęci „principum [...] Syenconis filii Jamunth”.

W roku 1443 mamy wiadomość o przejęciu przez Babicza Mienszogo dóbr po kniaziu Michale Jamontowiczu¹⁸. J. Wolff słusznie przypuszcza, że kniaź Michał nie dożył roku 1443, szczególnie w zestawieniu z wystąpieniem wdowy po kniaziu Michale Izjałowej około roku 1442, która otrzymała przywilej na dwór Rakowo w Mińskiem. Musiał zatem umrzeć w lub nieco przed 1442 r. Ta sama księżna około roku 1447 otrzymała sioło w Teterynie, które przedtem dzierżył Wołczko, sługa pana Dowgirda¹⁹. Prawdopodobnie ta sama księżna wystąpiła w dniu 24 I 1451 r. z synem kniazem Juszkim (Jurijem) w sporze o sioło Mienszoje nad Ceprem w powiecie kleckim, będące w rękach Ignata Jurażycza²⁰. Już to, że sporne dobra znajdowały się w powiecie kleckim, gdzie protoplasta rodu kniaź Jamont dzierżył władzę namiestniczą już w 1398 r., wskazuje na trafność identyfikacji J. Wolffa. Występowanie wdowy po kniaziu Michale wespół z synem Juszkim (Jurijem) w 1451 r. pozwala się domyślać, że w momencie śmierci swego ojca był on jeszcze dzieckiem, a w roku swego pierwszego wystąpienia w źródłach był jeszcze stosunkowo młody. W kniaziu Michale raczej trzeba widzieć wnuka J. Tułuntowica. Ponieważ nie znamy, oprócz Siemiona (Sieńka), innego syna kniazia Jamonta, teoretycznie to on mógłby być ojcem kniazia M. Jamontowicza. Tej sprawy jednak bez pojawienia się nowych źródeł nie rozstrzygniemy.

Spotykamy jednak współczesnego Michałowi innego kniazia Jamontowicza, mianowicie Siemiona namiestnika smoleńskiego, o którym jest wzmianka w wyroku dla bojarów smoleńskich rozstrzygającym spór o dobra Rukowskoje i Chodorykowskoje, z 24 VII 1495 r., gdzie czytamy: „И они рекли: маем, г(о)с(по)д(а)ру, на то листъ судовый кн(я)зя Семеновъ Ямонтовича, который держал Смоленскъ от г(о)с(по)д(а)ра короля его м(и)л(о)сти; а был суд о тои земли перед кн(я)зем Семеном еще деду нашему Якову з людьми Молоховское волости”²¹. Autorzy spisu urzędników smoleńskich na podstawie danych zawartych w tej wzmiance, a także uwzględniając funkcjonowanie innych namiestników smoleńskich, datowali urzędowanie w Smoleńsku kniazia Siemiona na lata 1441–1445²². Nie mógł on zostać namiestnikiem smoleńskim już w 1440 r., gdy wybuchł bunt w Smoleńsku przeciw powołanemu jeszcze przez Zygmunta Kiejstutowicza Andrzejewi Sakowiczowi, który w środę przed Wielkanocą 1440 r. uciekł ze swymi bojarami ze Smoleńska. Wtedy pospólstwo Smoleńska powołało na swego władcę kniazia Andrzeja Dorohobuskiego, a w jakiś czas później wkroczył tam kniaź Jurij

¹⁸ *Lietuvos Metrika (1440–1498): užrašymu knyga 3*, parengė Lina ANUŽYTĖ, Algirdas BALIULIS, Vilnius 1998, s. 31: „Бабичу Менъшому тая делница што князь Михайло Ямонтович держалъ”.

¹⁹ *Ibid.*, s. 30.

²⁰ *Ibid.*, s. 53, 43.

²¹ *Lietuvos Metrika (1427–1506): užrašymu knyga 5*, parengė Algirdas BALIULIS, Artūras DUBONIS, Darius ANTANAVIČIUS (tekstai lotynų kalba), Vilnius 2012, nr 101, s. 80.

²² *Urządnicy Wielkiego Księstwa Litewskiego. Spisy, t. 4: Ziemia smoleńska i województwo smoleńskie XIV–XVIII wiek*, red. Andrzej RACHUBA, oprac. Henryk LULEWICZ, Andrzej RACHUBA, Przemysław P. ROMANIUK, Warszawa 2003, nr 33, s. 49.

Lingwenowicz²³. Jego władanie Smoleńskiem trwało do listopada 1440 r., kiedy wojsko litewskie, nie godząc się na władzę w tym grodzie J. Lingwenowicza, spaliło miasto. Pierwszym namiestnikiem smoleńskim z ramienia nowego już hospodara, królewicza Kazimierza Jagiellończyka, został A. Sakowicz, a jego następcą książ S. Jamontowicz²⁴. Rządy kniazia Siemiona w Smoleńsku trwały najwyżej do końca sierpnia 1445 r., ponieważ już 15 września tego roku zmienił go Sudywoj Wolimuntowicz²⁵. Nie wiadomo, co było przyczyną opuszczenia urzędu namiestniczego w Smoleńsku przez S. Jamontowicza: degradacja, awans czy śmierć. Należy raczej wykluczyć awans, gdyż na wyższym urzędzie byłby on widoczny we współczesnych źródłach pisanych. Najpewniej przyczyną opuszczenia namiestnictwa smoleńskiego przez Siemiona była jego śmierć. Trzeba w tym miejscu zadać pytanie, czy książ S. Jamontowicz, namiestnik smoleński z lat 1440–1445 i gwarant traktatów z lat 1401 i 1411 o tym samym imieniu, jest tą samą osobą. Na to pytanie pozytywną odpowiedź dała Lidia Korczak²⁶. Jak zauważyłem, Siemion, syn Jamonta, urodził się najpóźniej w 1380 r., więc w chwili swej przypuszczalnej śmierci miałby około 65 lat, co nie wyklucza możliwości, by utożsamiać te dwie postacie, chociaż nie jest bezzasadna możliwość rozdzielenia go na dwie osoby.

Należałoby teraz się zastanowić nad stopniem spokrewnienia Michała i Siemiona Jamontowiczów. Teoretycznie mogli być braćmi, jednak nieobecność Michała obok Siemiona we wspomnianych traktatach, a także to, że wdowa po nim opiekowała się niedorośli synami sama, skłania nas do poglądu, że Siemion był ojcem kniazia Michała, który ożenił się zapewne w latach dwudziestych–trzydziestych XV w. z niewymienioną z imienia kobietą, która mogła być, o czym niżej, spadkobierczynią Podberezia po kniazach Druckich-Podbereskich. Jak zauważył J. Wolff, ojciec kniazia Juszka otrzymał nadanie od wielkiego księcia litewskiego Zygmunta Kiejstutowicza na sióło Bołhakowskie w Mścislawskim, na co książ Juszko otrzymał potwierdzenie króla Kazimierza Jagiellończyka²⁷. Wskazuje to nam, że książ Michał cieszył się zaufaniem wielkiego księcia litewskiego Z. Kiejstutowicza przynajmniej w czasie, gdy ten zapanował już nad północno-wschodnimi obszarami Wielkiego Księstwa Litewskiego. Jego starszy syn książ Juszko z całą pewnością dożył 18 IX 1464 r., gdy wystąpił razem z matką, prosząc o odnowienie przywileju, który mu był „изгопен”²⁸. Po tej dacie Juszko (Jurij) Jamuntowicz nie pojawił się w źródłach.

²³ ПСРЛ, т. 35, s. 60, 77–78, 109.

²⁴ Grzegorz BŁASZCZYK, *Dzieje stosunków polsko-litewskich*, t. 2: *Od Krewa do Lublina*, cz. 1, Poznań 2007, s. 782 n.

²⁵ *Die Staatsverträge des Deutschen Ordens in Preussen im 15. Jahrhundert*, Bd. 2, hrsg. v. Erich WEISE, Marburg 1955, nr 230, s. 49. Zob. Krzysztof PIETKIEWICZ, *Kieżgajlowie i ich latyfundium do połowy XVI wieku*, Poznań 1982, s. 28.

²⁶ Lidia KORCZAK, *Monarcha i poddani. System władzy w Wielkim Księstwie Litewskim w okresie wczesnojagiellońskim*, Kraków 2008, s. 182, nr 37.

²⁷ *Lietuvos Metrika (1440–1498): užrašymu knyga 3*, s. 36: „Князю Юшкю село Болгаковское, што ему князь Жикгимонтъ далъ”. J. Wolff (op.cit., s. 151) odczytał nazwę jako sióło Bołczanowskie.

²⁸ *Lietuvos Metrika*, kn. 3, s. 43.

Idąc za domysłem J. Wolffa, że wdowa po kniaziu M. Jamontowiczu miała oprócz kniazia Juszka (J. Wolff odczytuje go jako Jaszka lub Jarka) także drugiego, niewymienionego z imienia syna, którym obu Kazimierz Jagiellończyk nadał pewnych ludzi: „Князю Юрку з братомъ чоловекъ Миколай, а Можулис, а Юргелис. Самъ великий княз”²⁹, dochodzimy do pytania o imię tego młodszego kniazia, jak również do innego, mianowicie: czy Siemion, ostatni z kniazów Jamontowiczów, był synem kniazia Juszka, czy też owego, niewymienionego w dokumentach z imienia, jego brata. Mamy jednak wątpliwość co do tego, czy w 3 księdze Metryki Litewskiej właściwie odczytano imię starszego z kniazów Jamontowiczów, gdyż właśnie świeżo opublikowany dokument sądowy marszałka Wielkiego księstwa Litewskiego Jakuba Rałowicza, który wydawcy kładą na lata 1455–1470, zawiera nowe informacje w tej sprawie. Dowiadujemy się, że pan Iwaszko Ilinicz prawował się z kniaziami Iwanem i Fiodorem Jamontowiczami o dobra Woroncewicze³⁰. Czytamy tam m.in. „а пан Ивашко тежъ ся им оусего поступил оу Подберези толко себе село Возницъкое и съ пашнею а ставъ а садибу мелникоу какжо то при князи Ондреи было...” Zagadkowy książę Andrzej, który posiadał przedtem Podberezie, był prawdopodobnie bliskim krewnym Iwana i Fiodora Jamontowiczów. Trudno rozstrzygnąć, czy starszy z synów Michała Jamontowicza miał na imię Iwan, czy Jurij. W momencie wystawienia tego dokumentu sądowego bracia Jamontowicze pozostawali prawdopodobnie w niedziale majątkowym, co by wskazywało, iż żaden z nich nie był wówczas żonaty.

Z pomocą przychodzi nam też źródło dotąd nieznanne, mianowicie testament księżnej Zofii Fiodorowica Jamontowicza Podbereskij z 1510 r. Już to zdanie wprowadzające wnosi informację o imieniu owego zagadkowego brata kniazia Juszka – był nim mąż Zofii, książę Fiodor. To on był ojcem dwojga ostatnich znanych przedstawicieli Jamontowiczów Podbereskich: Siemiona i Julianny. Oni jako pierwsi występowali z nazwiskiem odmiejscowym od Podberezia leżącego na południe od Łukomli na Połoczczyźnie. Ten terytorialny nabytek nie był chyba udziałem przodków w linii męskiej Siemiona, którego będziemy już zwać Fiodorowicem. Jest zatem możliwe, że dobra te wniosła w dom Jamontowiczów matka Fiodora, nieznaną z imienia księżną Michałowa bądź dopiero Zofia Fiodorowa, która dysponowała za swego życia majątkiem podbereskim i z niego wydzieliła ludzi dla niewymienionej w testamencie z imienia swej córki. Była nią Julianna, która w momencie spisania ostatniej woli swej matki nie była jeszcze żoną pana Jacka Sieńkowicza, gdyż jako świadek testamentu nie jest on nazwany jej zięciem. W czasie spisania testamentu książna Zofia zadysponowała jedynie swoją bezpośrednio posiadaną czeladzią, której przywróciła wolność osobistą. Większość wśród ludzi wyzwolonych stanowiły kobiety. Syn księżnej Zofii był nieobecny przy jej łożu śmierci, gdyż prawdopodobnie był już żonaty z pierwszą swą małżonką

²⁹ Ibid., s. 32.

³⁰ Р. А. Аляхновіч, С. А. Рыбчонок, А. І. Шаландя, *Род Іллінічаў у Вялікім Княстве Літоўскім у XV–XVI стагоддзях*, Мін 2015 (dodatek źródłowy nr 2), s. 291–292.

Domnidą, księżniczką Wasylówną Sokolińską, i mieszkał osobno. Jak wiadomo ze skargi jego byłych szwagrów, ich siostrę za kniazia Siemiona wydał ich ojciec, który nie mając pieniędzy na jej posag, przekazał tymczasowo w zamian za 60 kop groszy majątność w Kriwinie w Połockiem. Książ Wasyl Sokoliński jako żyjący pojawił się w 1508 i w 1511 r.³¹ Po 22 VII 1511 r. nie wystąpił już w źródłach jako żyjący. Małżeństwo Siemiona z księżniczką Sokolińską musiało nastąpić jeszcze przed śmiercią jego matki. Nie mamy wszakże pewności, czy owe 60 kop groszy litewskich było wartością całego posagu pierwszej żony S. Jamontowicza, czy tylko brakującą jego częścią. Mimo wszystko świadczy to jednak o stosunkowo niskim statusie materialnym zarówno kniaziów Sokolińskich, jak i kniazia S. Podbereskiego w momencie startu w dorosłe życie. Książ S. Jamontowicz owdowiał niewątpliwie po 10 VIII 1527 r.³², kiedy jego pierwsza żona została bezimiennie wspomniana jako jeszcze żyjąca, a przed 2 XI 1530 r., gdy toczyć się zaczął spór o majątek po niej³³. Mimo dość długiego trwania pierwszego małżeństwa kniazia S. Jamontowicza nie pozostało z niego żadnego potomstwa. Nie znaczy to, że para ta była bezpłodna – czasem bywało, że takie potomstwo z różnych przyczyn nie dożywało wieku dorosłego.

We wznowionej sprawie o dwór Kriwino ze swymi szwagrami Wasylem i Iwanem Sokolińskimi książ S. Podbereski dowiódł, że jego zmarła żona za pożyczone sobie 80 kop groszy dała mu w zastaw na 5 lat wspomniany dwór, a do końca ważności tego zapisu pozostało wówczas jeszcze 3 i pół roku. Z tej informacji słusznie J. Wolff wysnuł niasek, że pierwsza żona S. Jamontowicza Podbereskiego zmarła w 1529 r., ściślej mówiąc: zapewne w pierwszym kwartale tegoż roku. Do ponownego ożenku kniazia Siemiona doszło dopiero w 4 lata po śmierci księżniczki D. Sokolińskiej. Drugą jego żoną została Fiedia, córka kniazia Bohdana Żesławskiego, wnosząc w posagu 100 kop groszy litewskich, które ostatni z męskich przedstawicieli Jamontowiczów zabezpieczył 20 XI 1533 r., przydając drugie tyle na 1/3 swoich dóbr ojczystych: Podberzeziu, Basei i innych³⁴. Również z drugą żoną książ Siemion nie doczekał się potomstwa.

Dopełniając wiadomości o kniaziu S. Jamontowiczu, należy nadmienić, że po raz pierwszy pojawił się on w źródłach jako odbiorca przywileju na 5 kop groszy z myta smoleńskiego oraz drugich 5 kop z karczem smoleńskich, wydanego pod datą 22–31 XII 1506 r.³⁵ Z następnego przywileju datowanego 18 VIII 1507 r. na roczne dzierżenie karczmy w Borysowie możemy wnioskować, że książ Siemion

³¹ *Lietuvos Metrika (1499–1514): užrašymu knyga 8*, parengė Algirdas BALIULIS, Romualdas FIRKOVIČIUS, Darius ANTANAVIČIUS, Vilnius 1995, nr 334, 432, 563; *Lietuvos Metrika (1511–1518): užrašymu knyga 9*, parengė Krzysztof PIETKIEWICZ, Vilnius 2002, nr 71.

³² *Lietuvos Metrika (1524–1529): užrašymu knyga 14*, parengė Laimontas KARALIUS, Darius ANTANAVIČIUS (tekstai lotynu kalba), Vilnius 2008, nr 888.

³³ J. WOLFF, op.cit., s. 152, przyp. 3 (Metryka Litewska, Księga zapisów 16, k. 140).

³⁴ Российский государственный архив древних актов, Москва, Ф. 389, Кн. записей 27, к. 47 (korzystałem z mikrofilmu przechowywanego w: Lietuvos valstybės istorijos archyvas, Vilnius).

³⁵ *Lietuvos Metrika (1499–1514): užrašymu knyga 8*, nr 551, s. 395.

był sługą wojewody wileńskiego Mikołaja Radziwiłła³⁶. Zaznaczono tam, że była to rekompensata za straty spowodowane napadem Tatarów na jego dobra. Przywilej królewski z 8 II 1509 r. dla kniazia S. Podbereskiego i kniazia W. Sokolińskiego na pobór po 20 kop groszy z kar sądowych drohickich świadczy o tym, że co najmniej od tego czasu łączył tych kniazów stosunek powinowactwa³⁷. To sprowadzało również konflikty, ponieważ w sierpniu 1510 r. stanęła sprawa o naganę czci ze strony ostatniego potomka męskiego kniazów Jamontowiczów, który pozwał przed sąd królewski kniazia Wasyla Bahrynowskiego (Odyncewicza) o to, że ten nazwał go zdrajcą, zapewne w związku z niedawną sprawą zdrady kniazia Michała Glińskiego na rzecz Moskwy³⁸. Widocznie kniaz Jamontowicz odzyskał zaufanie królewskie, gdyż 18 IX 1516 r. spotykamy go jako namiestnika kiernowskiego³⁹. Była to intratna dzierżawa, a kniaz Siemion był zapobiegliwy i uciskał poddanych ponad miarę, w związku z czym 20 XI 1533 r. król odebrał mu tę dzierżawę i przekazał królowej Bonie⁴⁰. Siłę bojową, czyli obowiązek wojenny kniazia Jamontowicza w 1528 r. szacowano na 19 koni, a z zastawnego majątku Krywińskiego 5 koni⁴¹. W dniu 19 IX 1534 r. potencjał kniazia Siemiona Fiodorowicza Jamontowicza oszacowano na 10 koni⁴². Może to zubożenie było efektem odebrania mu namiestnictwa kiernowskiego. S. Jamontowicz zmarł około roku 1540, choć o nim jako zmarłym mamy pierwszą wiadomość dopiero 22 II 1541 r.⁴³ Z tego listu króla Zygmunta I dowiadujemy się, że wdowa po kniazu Siemionie, Fedia Zasławska, zamierzała wyjść powtórnie za mąż za kniazia Andrzeja Odyncewicza. Takie plany powtórných małżeństw wdów objawiane bywały w jakiś czas po śmierci ich poprzednich mężów, by ewentualne potomstwo, które mogło przyjść na świat, przypisane było właściwemu ojcu.

Kniaź S. Jamontowicz Podbereski miał, jak wspomniano, młodszą siostrę Juliannę, która po raz pierwszy wyszła za mąż za pana Michała Sieńkowicza. Tenże Michał jest poświadczony jako żyjący 10 II 1511 r.⁴⁴ Z dokumentu datowanego 27 VI 1522 r. dowiadujemy się, że po śmierci swego pierwszego męża Julianna

³⁶ Ibid., nr 244, s. 214.

³⁷ Ibid., nr 563, s. 412.

³⁸ *Русская историческая библиотека*, t. 20, Санкт Петербург 1903, nr 477, s. 1187–1188.

³⁹ *Lietuvos Metrika (1511–1518): užrašymu knyga 9*, nr 557, s. 308.

⁴⁰ Władysław Kazimierz Augustyn РОСІЕЧА, *Królowa Bona (1495–1557). Czasy i ludzie Odrodzenia*, t. 3, Poznań 1958, s. 88.

⁴¹ *Lietuvos Metrika (1528): viešuju reikalu knyga 1*, parengė Algirdas BALIULIS, Arturas DUBONIS (ivadas ir priedai), Vilnius 2006, s. 26, 172.

⁴² *Памятники истории Восточной Европы*, т. 6: *Радзивилловские акты из собрания Российской национальной библиотеки. Первая половина XVI в.*, сост. Михаил М. КРОМ, Москва–Варшава 2002, nr 48.

⁴³ *Lietuvos Metrika (1540–1541): 10-oji teismu buvo knyga: (XVI a. pabaigos kopija)*, parengė Stanislovas LAZUTKA, Irena VALKONYTĖ, Saule VISKANTAITĖ-SAVIŠČEVIENĖ, Vilnius 2003, nr 252, s. 160–161.

⁴⁴ *Lietuvos Metrika (1506–1539): Užrašymų knyga 7*, parengė Inga ILARIENĖ, Laimontas KARALIUS, Darius ANTANAVIČIUS, Vilnius 2011, nr 90, s. 205.

wyszła za mąż za jego brata – Jacka, z którym miała trzech synów: Grigorija, Iwana i Siemiona, jednakże metropolita całej Rusi, Józef, uznał to małżeństwo za nieważne, chociaż dzieci z tego związku miały prawa legalnie urodzonych, w związku z tym bratankowie pana Jacka, Jacek Bogdanowicz oraz Andrzej i Grigorij Iwaszkowicze, przyjęli synów pana Jacka i Julianny Podbereskiej za swych legalnych krewnych⁴⁵. Już w dniu 3 XI 1528 r. przy życiu pozostawało tylko dwóch synów Julianny, a książę S. Odyncewicz, który był siostrzeńcem nieboszczyka J. Sieńkowicza, nie uznał praw dziedzicznych Grigorija i Iwana do majątku Siemienowskoje, czego na prośbę Julianny Michałowej nie zaakceptował Zygmunt I Stary, przysądzając im wspomniane dobra⁴⁶. Pan Jacko już wtedy nie żył, co więcej: nie żył już zapewne w maju 1528 r., ponieważ nie wspomina się o nim w popisie z tego czasu, a wdowa po nim, oficjalnie używająca imienia jego brata, wystawiła w tym czasie do popisu 14 koni⁴⁷. Z księgi sądowej wojewody witebskiego Macieja Wojciechowicza Kłoczki dowiadujemy się, że Julianna Jamontowiczówna wstąpiła do klasztoru połockiego i tam została przełożoną (ihumenią) i jako taka potwierdzona w 1539 r.⁴⁸ Prawdopodobnie decyzję o wstąpieniu do klasztoru Julianna podjęła po dojściu do lat dorosłych swych synów, z których starszy Grigorij w marcu 1541 r. poświadczony jest jako słuźebnik wojewody połockiego Mikołaja Hlebowicza⁴⁹. W następnym roku, już po odzyskaniu majątków po swym wuju Siemionie, Grigorij zaczął używać nazwiska posesjonatywnego od majątku Podberezie.

* * *

Na koniec spróbujmy uzasadnić przyjęcie daty niżej publikowanego testamentu księżnej Zofii Fiodorowej Jamontowicza, ponieważ nie mamy w nim wypisanej daty rocznej, a tylko liczbę indykcji (13). Katalog Zbioru Rusieckich w Archiwum Państwowym w Krakowie, w którym poniższy dokument się znajduje, określił jego datę wystawienia na rok 1548. Jest to nieprawdopodobne, gdyż wtedy prawie wszystkie wymienione w testamencie osoby już dawno nie żyły. Indykcja 13 w początku XVI w. wypadła w 1510 i 1525 r. Jak możemy zauważyć, nie wspomniano w testamencie o dzieciach Julianny, które pojawiły się na świecie zapewne dopiero po śmierci swej babki. Również to, że Julianna pojawiła się w źródle datowanym

⁴⁵ *Lietuvos Metrika (1440–1523): užrašymų knyga 10*, parengė Egidijus BANIONIS, Algirdas BALIULIS, Vilnius 1997, nr 106, s. 102.

⁴⁶ *Lietuvos Metrika (1522–1530): 4-oji teismu bylu knyga: (XVI a. pabaigos kopija)*, parengė Stasys LAZUTKA [et al.], Vilnius 1997, nr 324, s. 268–270. Wyrok w tej sprawie noszący taką samą datę: *Lietuvos Metrika (1528–1538): užrašymų knyga 15*, parengė Artūras DUBONIS, Vilnius 2002, nr 46, s. 85–87.

⁴⁷ *Lietuvos Metrika (1528): viešuju reikalu knyga 1*, s. 139: „Пани Михайлова Сенковича 14 коней”.

⁴⁸ *Судебная книга витебского воеводы, господарского маршалка, волковыского и обалецкого державцы М. В. Ключко. 1533–1540*, публ. подгот. Василий А. Воронин [и др.], Москва 2008, nr 125, s. 226; nr 132, s. 233–234.

⁴⁹ *Lietuvos Metrika (1528–1547): 6-oji teismu bylu knyga: (kopija – XVI a. pabaiga)*, parengė Stasys LAZUTKA, Irena VALIKONYTĖ, Vilnius 1995, s. 189.

na 26 V 1525 r. jako wdowa po Jacku Sieńkowiczu, wyklucza rok 1525 jako datę spisania testamentu księżnej Zofii Fiodorowej⁵⁰. Najmocniejszym argumentem świadczącym za datowaniem tego aktu na rok 1510 jest osoba archimandryty monasteru św. Michała na Gorodku w Połocku, który wedle ustaleń Vasyla Varonina poświadczony jest na swej funkcji w latach 1508–1511.

⁵⁰ *Lietuvos Metrika (1524–1529): užrašymu knyga 14*, nr 759, 761, s. 310–311.

ANEKS ŹRÓDŁOWY

*Testament księżnej Zofii Fiodorowej Jamontowicza Podbereskiej
Połock, dnia 20 X 1510 r.*

Księżna Zofia Fiodorowa Jamontowicza Podbereska ogłasza swój testament, w którym uwalnia swoje sługi, przywracając im status ludzi wolnych.

Oryginał: Archiwum Państwowe w Krakowie, Zbiory Rusieckich, dok. pap. XVI, u którego wyciśnięte 3 pieczęcie: 1) pana Jacka, wyobrażała dwa skrzyżowane haki z poprzeczką; 2) księżnej Zofii z wyobrażeniem gołębia składającego się do lotu; 3) archimandryty Antoniego zbyt słabo odcisnięta, by ją odczytać. Datowany w katalogu na 1548 r. Dokładny opis oryginału w wydawnictwie cytowanym niżej.

Kopie: nieznanne.

Druk: z rozwiązaną datą roczną 1510 w planowanym na ten rok wydaniu zespolu: Анна Л. Хорошкевич, Василий А. Воронин, Александр И. Груша, Сергей В. Полехов, Полоцкие грамоты XIII – начало XVI в., т. 1, nr 452, s. 551–553.

Во имя Отца и Сына и Святого Духа. Се я раба Божея Софея кнегиня Фодоровая Ямонѣтовича Подьберезькая пишу сею душевницу своею доброю памятью при целымъ своимъ разумомъ, пустила есми по своей души челядь свою влостною неволною на слободу на волю наима их Галицу з двема дочками, Настицу Оулитицу а сestroу ee Лебедкоу, а Мальгкоретоу с сыномъ а девкою Бережанкоу, а Турку с сыномъ Остапко з женою и с падъчерпцею, Анница з дочкою Оульяницею а Паньковича дочкою Дарвицу а Сkochихоу з дачкою(s!) з Бабанею а Зеновицоу с сestroю а Ворону а девку Брашевькоу а Тита выпоустила есми его из двора на отчизноу а Жорова выпоустила есми из двора на слободу а Коршека конюкша выпустила есми на слободу, ино всю тоую есми челядь верхоу писанную выизволила есми ты души из неволи на волю. А в тоую ся челядь не оуступати ся ни сыноу моемоу ани дочце моей.

А што челядь дочки моее на Басей¹ и оу Подъберезы ино бы князь Семень, сынъ мой милый выдалъ тоую челядь сестре своей. А при томъ моей душевницы седели добрия люди пан Яцко Сеньковичъ а Ивашко Мелешковичъ а писал сию мою душевницу оецъ мой духовный Онтоней архиманъдрить Городецкой². А просила есми пана Яцка и отца своего духовнаго Онтонья штобы свои печати приложили, и они печати свои приложи к сей моей духовницы, а и на лепшую верность я кнегиня и свою печать есми приложила к сей моей духовницы. А хто рушытъ сею мою духовницу тотъ рассудится со мною предъ милостивымъ Богомъ на страшномъ суде. Писан оу град[e] Полоцку месяца Октября к (20) день индикт ги (13).

prof. dr hab. Jan Tęgowski
Instytut Historii i Nauk Politycznych
Uniwersytet w Białymstoku
e-mail: jan.tegowski@poczta.onet.pl

¹ O dobra Basieju sądzili się Iwan i Hrehory, dwaj synowie Juliany, siostry Siemiona, ostatniego z męskich przedstawicieli rodu kniaziów Jamontowiczów Podbereskich w 1547 r., zob. A. BONIECKI, op.cit., s. 250.

² Antoni archimandryta monasteru św. Michała na Gorodku w Połocku w 1508–1511, zob. Василь А. ВАРОНІН, *Праваслаўныя цэрквы і манастыры горада Полацка (да 1582 г.)*, *Studia Historica Europae Orientalis. Исследования по истории Восточной Европы*, вып. 2: 2009, s. 170.

EINIGE BEMERKUNGEN ZUR ABSTAMMUNG
DER FÜRSTEN JAMONTOWICZ-PODBERESKI IM LICHT NEUER QUELLEN

Zusammenfassung

Schlüsselwörter: Großfürstentum Litauen, Genealogie, Fürsten Jamontowicz-Podbereski, Michał und Jacko Sieńkowicz, 16. Jahrhundert, litauische Fürsten

Aus Anlass der Publikation des Testaments der Fürstin Zofia Fiodorowa Jamontowicz-Podbereska von 1510 versucht die Arbeit bestimmte Fragen zur Genealogie des litauischen Fürstengeschlechts der Jamontowicz zu klären, die im Osten des Großfürstentums Litauen lebten. Eine wesentliche Ergänzung ist die Auffindung des Vornamens des Ehemanns von Zofia (Fiodor), des vorletzten männlichen Vertreters dieses Geschlechts (Vaters des Fürsten Siemion Jamontowicz-Podbereski), sowie die Tatsache, dass eine Tochter Fiodors, Julianna, einige Zeit nach der Annullierung ihrer Ehe mit Herrn Jacko Sieńkowicz Nonne und danach, etwa um 1539, Vorsteherin eines Klosters (ihumenia) wurde.

A FEW WORDS ABOUT THE GENEALOGY
OF THE KNYAZES OF THE JAMONTOWICZ PODBERESKI FAMILY
IN THE LIGHT OF NEW SOURCES

Summary

Key words: the Grand Duchy of Lithuania, genealogy, knyazes Jamontowicz Podbereski, Michał and Jacko Sieńkowicz, the 16th century, Lithuanian dukes

Thanks to the publication of the last will of Princess Zofia Fiodorowa Jamontowicz Podbereska of 1510, the author of the article attempts to explain certain issues connected with the genealogy of the Lithuanian knyaz family of Jamontowicz who resided in the eastern territories of the Grand Duchy of Lithuania. An important element of the work is the discovery of the first name of Zofia's husband (Fiodor) – the penultimate male representative of the family (the father of the knyaz Siemion Jamontowicz Podbereski) and the fact that Fiodor's daughter Julianna became a nun and later around 1539 the mother superior of the convent (hegumen) after her marriage with Jacek Sieńkowicz had been nullified.

